

Silling István

ÁLTALÁNOS ISKOLÁSAINK SZÖVEGÉRTÉSI GONDJAIRÓL

On the Problems of Elementary-School Pupils in Understanding Texts

Törteli Telek Márta: *Szövegértés-fejlesztés az általános iskola alsó osztályai-
ban.* Forum Könyvkiadó–Vajdasági Pedagógiai Intézet, Újvidék, 2011

Az általános iskola alsó osztályaiban tanító pedagógusoknak rendkívül összetett a munkája. Az írás és olvasás elsajátíttatása az a feladat, amellyel létrejön a különbség az addig kreatív módon (is/vagy) játszadozó kisgyerek és a *tanuló* között. Ha a pedagógusnak sikerül ezt elérnie, akkor munkáját gyümölcsözőnek tekintheti, s elégedett lehet önmagával. Mert a képolvasás képességét a 6-7 éves gyerek már magával hozza ugyan az óvodából vagy a családból – el tudja mondani, mit lát a képen, de az összefüggések felfedezése, megkeresése, megértése már iskolai feladat: szóbeli tevékenység → képértés. Csakhogy óriási a különbség a színes ábrák tarka világa után megtanulni a sorokba rendezett furcsa betűket, az írást, majd az összeolvasást, az egybeolvasást, azaz magának a leírt írásképnek az elolvasását. Hatalmas és motiváló sikerélménye a tanulónak, ha eljutott idáig. S innen indul a világ felfedezése felé, elsősorban a Gutenberg-galaxis segítségével, de más, mediális jelenségek, kultúrák hathatós közreműködésével is.

Az írni és olvasni tudó gyereket olyan tevékenység készség szintű elsajátítására oktatjuk~tanítjuk, amellyel az elolvasott szöveget meg is érti. Természetes, hogy előbb a szavak jelentését kell megértenie, s így a szemantikai alapfogalmak birtokosává válik, de a negyedik osztályban már a teljes szöveg megértése is elvárható a tanulóktól. Erről a komplex munkáról szól Törteli Telek Márta martonosi tanítónő új könyve, a *Szövegértés-fejlesztés az általános iskola alsó osztályai-
ban.* A szerző okleveles tanító, a neveléstudományok magisztere, szűkebb tudományos kutatási területe a magyar

nyelv tanításának módszertana. Alapos pedagógiai tudással és sok-sok ismerettel felvértezett, gyakorló pedagógiai munkát is végző kutatóról van szó, aki első könyvében arra vállalkozott, hogy a szövegnek, az olvasásnak és e kettő kapcsolatának, azaz a szövegértésnek a problematikájával foglalkozzon. Tette mindent a nemzetközi OECD PISA-felmérések kimutatásainak ismeretében, melyek szerint a magyar és a szerb tanulóknak is szövegértési gondjai vannak. Ez a nemzetközi szervezet háromévente végez felmérést szövegértésből, matematikai és természettudományi ismeretekből. A magyar nyelven tanuló gyerekek anyanyelvtudását és szövegértésének szintjét természetesen Magyarországon végzik el. A legutóbbi eredmények (2009) enyhén javuló tendenciát mutatnak. A Szerbiában is ugyanakkor, 2009-ben elvégzett mérések adatai szerint a 74 részt vevő ország közül szövegértés tekintetében mi a 43. helyen állunk. Ilyen lesújtó eredmények láttán valóban foglalkoznunk kell a szövegértő olvasással, a szövegértés fejlesztésével.

Történeli Telek Márta munkájában, mielőtt bemutatná az olvasástípusokat, szólt egy nagyon fontos társadalmi mozzanatról: az információszerzés és a szövegértés összefüggéseiről: „Az oktatás kiemelt feladata a megismerési képességek fejlesztése, különös tekintettel a megfigyelési, kódolási, értelmezési, indoklási, bizonyítási képességekre, amelyek az információs és kommunikációs kultúra egységében szemlélhetők. Kommunikációs kultúránk szerves része az anyanyelv tudatos és igényes használata, így a szövegértés megfelelő szintje is.

Minden műveltségi területen nagy gondot kell fordítani a kritikai és kreatív olvasás képességének fejlesztésére, beleértve mind a valós, mind a virtuális csatornákon keresztül felfogott jelek befogadását, értelmezését és megválaszolását.

Az iskolának a különböző médiumokban való eligazodásra, az igényelt információ megtalálására, szelektív használatára kell nevelnie. Biztosítani kell az ismeretszerzést a tanuló saját emberi-társadalmi környezetéből, tapasztalataiból, történetekből, képekből, statisztikai táblázatokból, grafikonokból, diagramokból, a tömegkommunikációs eszközökből és más ismerethordozókból. Ugyanakkor arra kell nevelnie, hogy a különböző szöveges és képi információkból származó ismereteit önállóan értelmezze, következtetéseket vonjon le.”

A kritikai olvasás, a kreatív olvasás, a szövegértő olvasás paramétereinek bemutatása után a szerző a szövegértési készség fejlesztését emeli ki. Ennek során fontos szerep jut a szavak megértésének, a jelentés tartalommagyarázatának, majd a mondatok megértésének, s csak ezután következik a szövegértésre, ezen belül is a mikro- és makroszerkezetű egységek, azaz a mondattömbök megértésére, majd a bekezdések megértésére nevelés. Végeredményben a fő cél: a szövegegész megértésére való készség kifejlesztése.

Törteli Telek Márta a szövegértés fejlesztése kapcsán fontosnak tartja, hogy szóljon a vidékünkön igencsak elterjedt kétnyelvűség jelenvalóságáról, mint a szövegértés egyik releváns tényezőjéről. Munkájában felsorolja az idevágó kutatásokat és tanulmányokat. Többek között kiemeli az újvidéki Göncz Lajos és Jasmina Kodžopeljic kutatásait, akik éppen ebben a régióban vizsgálták a kétnyelvűség hatását. „Göncz és Kodžopeljic kutatásaik során arra is rávilágítottak, hogy a természetes körülmények között kialakult magyar–szerb kétnyelvűség és a metanyelvi tudat fejlődése között – ha alacsonyabb is – szintén pozitív korrelációs összefüggés fedezhető fel.”

A könyv második része valójában a szerző tapasztalati kutatását mutatja be. Százötven kétnyelvű, valamint százötven egynyelvű környezetben élő tanuló szövegértését vizsgálta Magyarkanizsán, Horgoson, Szabadkán és Törökkanizsán. Mint írja, a tanulóknak „a szövegértési képesség felmérésére elbeszélő (folyamatos) és dokumentumtípusú (nem folyamatos) szövegek szolgálnak. A szövegek értelmezése zárt (feleletválasztós) és nyitott típusú kérdések (feladatok) megoldásával, explicit módon kifejezett információk visszakeresésével, valamint implicit (rejtett) módon adott információk feltárásával, következtetések levonásával történik.” A szerző külön mutatja ki az észak-bácskai és külön az észak-bánati kisiskolások szövegértési képességét; összehasonlítja a lány- és fiúminta szövegértési teljesítményét; szól a korrelációs összefüggésről egynyelvű és kétnyelvű környezetben; elvégzi az egynyelvű és a kétnyelvű környezetben élő tanulók szövegértési teljesítményének összehasonlítását; részletesen elemzi a nem formális (nem standard) szövegértési teszt eredményeit.

Törteli Telek Márta a kutatási eredmények közzététele után könyvének Következtetések című fejezetében fontos megállapításokat tesz: „Az általános iskola negyedik osztályában a szövegértési képesség fejlettségi szintje alacsony. Ezt az állítást a deskriptív statisztikai adatok híven tükrözik [...] a kumulatív százalékos gyakorisági eloszlások azt is igazolják, hogy az egynyelvű környezetben a tanulók 33,3%-a, míg a kétnyelvű környezetben a tanulók 22%-a még a pozitív osztályzathoz szükséges [...] pontot sem teljesítette.” Kimutatta továbbá, hogy a tanulók szociokulturális háttere (a szülők iskolai végzettsége) között pozitív korrelációs kapcsolat áll fenn. A nemek szerinti eltérést vizsgálva megállapítja, hogy „a lányoknak általában jobb a szövegértési képességük, mint a fiúknak... Mind a homogén (egynyelvű), mind a heterogén (kétnyelvű) környezetben élő lányminta esetében a számtani középértékek magasabbak, mint a fiúmintánál”. Végezetül a szerző megemlíti a típushibákat: az utasítás helytelen végrehajtását, a dokumentumtípusú szövegekben rejlő nehézségeket, azt, hogy a visszautalások referensét nem utalták vissza, az általános fogalomzavart, a kategóriák (legalacsonyabb, legmagasabb) ismeretének hiányát. E fogyatékoságok leküzdésére a következőket javasolja: „Különféle tartalmú és rendeltetésű

szövegeket olvassunk, például szépirodalmi, ismeretterjesztő, magáncélú, hivatalos, publicisztikai stb. szövegeket! Keveset olvasnak a gyerekek az iskolában például használati utasításokat, ritkán töltenek ki kérdőíveket, nyomtatványokat, intézményi keretek között a szövegtípusok szűk körével találkoznak. Fontos lenne az iskolában a való életnek megfelelő arányban olvastatni folyamatos és nem folyamatos (dokumentumjellegű) szöveget, a közösségi élettel, a munkával, a tanulással kapcsolatos szövegtípusokat (például órarendet, térképvázlatot, menetrendet, gyógyszer-tájékoztatót, játékszabályokat stb.).” És amit jómagam egész pedagógiai pályafutásom alatt hangsúlyoztam, azt Törteli Telek Márta is leírja: „Mindez nemcsak az anyanyelvi órák feladata, hanem más tantárgyaké is!”

Ezt a hiánypótló könyvet szerb és angol nyelvű összefoglaló zárja, valamint hasznos könyvészeti mutató.

Törteli Telek Márta *Szövegértés-fejlesztés az általános iskola alsó osztályaiban* című könyve tehát minden tantárgyat tanító oktatóhoz, pedagógushoz, minden szülőhöz szól. A benne közölt adatok igencsak lesújtóak, a valóságunkat tükrözik, és pedig nemcsak oktatási-pedagógiai vonatkozásban.